

Жердецька Л.В.

доктор економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри банківської справи
Одеський національний економічний університет

Койчева Д.С.

магістрантка
Одеський національний економічний університет

Zherdetska Liliia

Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Head of the Banking Department
Odessa National Economic University

Koicheva Diana

Master's Degree Student
Odessa National Economic University

ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СИТУАЦІЇ В КОРПОРАТИВНОМУ СЕГМЕНТІ БАНКІВСЬКОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Жердецька Л.В., Койчева Д.С. Оцінювання конкурентної ситуації в корпоративному сегменті банківського ринку України. Статтю присвячено питанням оцінювання конкурентної ситуації в корпоративному сегменті банківського ринку України. Відповідно до наявної статистичної звітності до корпоративного сегменту віднесено кошти юридичних осіб (поточні та строкові депозити), кредити та заборгованість юридичних осіб, а також процентні доходи та витрати за цією категорією клієнтів банків України. Задля формування більш виважених оцінок показники аналізу конкурентної ситуації розраховано також для роздрібного сегменту банківського ринку (депозити, кредити та фінансові результати за операціями з фізичними особами). Для оцінювання конкурентної ситуації у дослідженні розраховано показники концентрації, проаналізовано динаміку основних показників конкурентної боротьби та визначено ринковий потенціал розвитку сегменту. За результатами розрахунків доведено, що корпоративний сегмент банківського ринку України є менш концентрованим порівняно з роздрібним та характеризується вищим рівнем конкурентної боротьби.

Ключові слова: банківська система, корпоративний сегмент, концентрація, конкуренція, Н-статистика, індекс Лернера, індикатор Буна.

Жердецкая Л.В., Койчева Д.С. Оценка конкурентной ситуации в корпоративном сегменте банковского рынка Украины. Статья посвящена вопросам оценивания конкурентной ситуации в корпоративном сегменте банковского рынка Украины. В соответствии с имеющейся статистической отчетности к корпоративному сегменту отнесены средства юридических лиц (текущие и срочные депозиты), кредиты и задолженность юридических лиц, а также процентные доходы и расходы по этой категории клиентов банков Украины. С целью формирования более взвешенных оценок показатели анализа конкурентной ситуации рассчитаны также для розничного сегмента банковского рынка (депозиты, кредиты и финансовые результаты по операциям с физическими лицами). Для оценивания конкурентной ситуации в исследовании рассчитаны показатели концентрации, проанализирована динамика основных показателей конкурентной борьбы и определен рыночный потенциал развития сегмента. По результатам расчетов доказано, что корпоративный сегмент банковского рынка Украины является менее концентрированным по сравнению с розничным и характеризуется более высоким уровнем конкурентной борьбы.

Ключевые слова: банковская система, корпоративный сегмент, концентрация, конкуренция, Н-статистика, индекс Лернера, индикатор Буна.

Zherdetska Liliia, Koicheva Diana. Competitive situation in the corporate segment of the Ukrainian banking market evaluation. The article is devoted to the issues of assessing the competitive situation in the corporate segment of the banking market of Ukraine. According to the available statistical reporting, the corporate segment includes funds of legal entities (current and time deposits), loans and indebtedness of legal entities, as well as interest income and expenses for this category of clients of Ukrainian banks. In order to form balanced estimates, the indicators of the analysis of the competitive situation are also calculated for the retail segment of the banking market (deposits, loans, and financial results of transactions with individuals). To assess the competitive situation in the corporate segment of the Ukrainian banking market three methodological approaches have been applied.

They are concentration measurement indexes (the concentration ratio, the Herfindahl-Hirschman Index, the Rosenbluth Index, the comprehensive industrial concentration index, the Hannah and Kay Index, the U index, the Hause Indices, Entropy Measure and Lind index); competition assessment approaches (the Panzar and Rosse approach H-statistics, Boone indicator and Lerner index) and the market potential growth assessment (segment assets growth and profitability). The survey includes empirical results of the various methods applied to the corporate sector of Ukrainian banking industry. The conclusion seems to be that the corporate segment of the Ukrainian banking market is less concentrated compared to the retail market. However, the difference in the level of concentration is insignificant. The value and dynamics of competition indicators indicate an increase in its level, despite the reduction in the number of banks in the market and the increase in its concentration. Given the dynamics of the market and its profitability, we can conclude about the high level of competition in the corporate segment of the banking business. This situation may lead to further development of retail lending and deterioration of lending standards in general. That is why banks should adhere to strategic guidelines on the basis of quality priority and low risk to ensure the long-term financial stability and competitiveness.

Key words: banking system, corporate segment, concentration, competition, H-statistics, Lerner index, Boone indicator.

Постановка проблеми. Політика банку в умовах ринку потребує адекватної оцінки та своєчасного реагування на зміни конкурентного середовища. Актуальність вивчення методичних підходів до оцінювання ринкової концентрації та конкуренції на банківському ринку України визначається низкою причин. По-перше, ринкова концентрація та конкуренція належать до неконтрольованих факторів, які впливають на діяльність банківської установи та безпосередньо визначають самостійність банку під час прийняття цінкових рішень. По-друге, ці питання регулюються з боку Національного банку та Антимонопольного комітету України задля запобігання зловживанню ринковою владою окремими учасниками банківського ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку концентрації та конкуренції на банківському ринку присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як К. Спренкл, П. Геффон, М. Соумінен, Г. Бачалов, А. Самойлов, С. Козьменко, М. Шпиґа, І. Волошко. Водночас у вітчизняній економічній літературі недостатньо уваги приділяється практичному аналізу використання методичних підходів до оцінювання ринкової концентрації банківського сектору економіки.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування методологічних засад оцінювання конкуренції на банківському ринку та розроблення стратегічних орієнтирів роботи банків України на корпоративному сегменті ринку за результатами проведеного оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія дослідження полягає в розрахунку показників концентрації та конкуренції, а також їхнього порівняння для таких сегментів банківського ринку, як операції з юридичними та фізичними особами. Відповідно до класифікації статистичної інформації стосовно показників банківської системи України використовуватимуться такі показники:

1) для оцінювання корпоративного сегменту ринку – кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ; кредити та заборгованість юридичних осіб;

2) для оцінювання роздрібного сегменту ринку – кошти фізичних осіб; кредити та заборгованість фізичних осіб.

Політика банку в умовах ринку потребує використання теоретичних підходів до проведення аналізу

впливу характеру та рівня конкуренції на формування банківських стратегій. На цій основі пропонуємо такі напрями аналізу конкурентної ситуації на окремих сегментах банківського ринку.

1) Оцінювання концентрації дає змогу визначити структуру ринку та рівномірність розподілу ринкових часток. Концентрація є чинником (проте не єдиним), який формує рівень конкурентної боротьби.

2) Моделі оцінювання конкуренції базуються на визначенні залежності між витратами, дохідністю та ринковою часткою. Результати моделювання дають змогу уточнити наявність конкуренції на концентрованих ринках.

3) Визначення ринкового потенціалу щодо розвитку сегменту. На зростаючих та прибуткових ринках конкурентна боротьба, як правило, є нижчою, тому важливо проаналізувати наявні темпи зростання та потенціал розвитку ринкових сегментів.

Практична значущість оцінювання показників концентрації ринку полягає в тому, що вони дають змогу дійти висновків щодо ринкової структури (монополія, олігополія, монополістична чи досконала конкуренція), яка безпосередньо впливає на формування та впровадження стратегії банку на визначених ринкових сегментах, а також визначає її фінансову стабільність у макроекономічному вимірі [1; 2, с. 10].

Необхідно зазначити, що найбільш поширеними показниками оцінки концентрації є безпосередньо індекс концентрації (формула 1) [3, с. 300], індекси Херфіндаля-Хіршмана (формула 2) [4, с. 70], Розенблюта (формула 3) [4, с. 72] та загальний індекс галузевої концентрації (формула 4) [5, с. 447].

$$CR_k = \sum_{s=1}^k s_i, \quad (1)$$

$$HHI = \sum_{i=1}^n s_i^2, \quad (2)$$

де CR_k – індекс концентрації; HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана; s_i – частка i -го банку на ринку; k – кількість найбільших банків (3, 4, 5, 10); n – кількість банків на ринку.

Індекс концентрації дає змогу враховувати концентрацію ринку за найбільшими банками, ігноруючи вплив малих та середніх учасників ринку. На відміну від індексу концентрації, використовуючи індекс Херфіндаля-Хіршмана, можемо проаналізувати ситуацію по всій галузі.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана чутливий до нерівномірності розподілу ринкових часток та нечутливий до змін кількості банків у галузі з великою кількістю банків і до впливу малих банків. Зазначені властивості визначають придатність до практичного використання індексу в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи.

Ще одним чинником визначення ринкової структури є кількість банків у галузі, вплив якого дає змогу проаналізувати Індекс Розенблюта (формула 3). Цей індекс чутливий до ринкової частки малих банків, оскільки частка зважується на місце банку (чим нижче частка, тим більше місце). Слід зазначити, що загальний індекс галузевої концентрації (CCI, формула 4) поєднує риси індексу галузевої концентрації і Херфіндаля-Хіршмана, а саме дає змогу оцінити співвідношення між коливанням ринкових часток та абсолютною значимістю частки найбільшого банку.

$$RI = \frac{1}{2 \sum_{i=1}^n (i \times s_i) - 1}, \quad (3)$$

$$0 < RI \leq 1$$

де RI – Індекс Розенблюта.

$$CCI = s_1 + \sum_{i=2}^n s_i^2 (1 + (1 - s_i)) \quad (4)$$

$$0 < CCI \leq 1$$

де CCI – загальний індекс галузевої концентрації.

Цей показник (CCI) дорівнює одиниці у разі монополії та буде тим вищий за частку домінуючого банку, чим більша кількість банків у галузі.

Для аналізу особливостей цих показників та ринкової структури у дослідженні представлено результати розрахунків індексів концентрації (рис. 1).

Як видно з рис. 1, концентрація, відповідно до значень усіх відображених індексів, зростає у 2012–2015 роках з незначним скороченням останніми роками. До 2018 року включно найбільш концентрованим у корпоративному сегменті є напрям кредитування юридичних осіб: частка 10 найбільших банків складає від 50% до 70%, тоді як за депозитами юридичних осіб концентрація зростає, проте частка найбільших банків нині перебуває на рівні 60%, а рівень ННІ не перевищує 0,1 (у таких випадках ринок вважається неконцентрованим та не містить перешкод для консолідації банків). У 2019 році концентрація на ринку корпоративних депозитів зростає, проте рівень ННІ не перевищує 0,1 (на відміну від роздрібного сегменту).

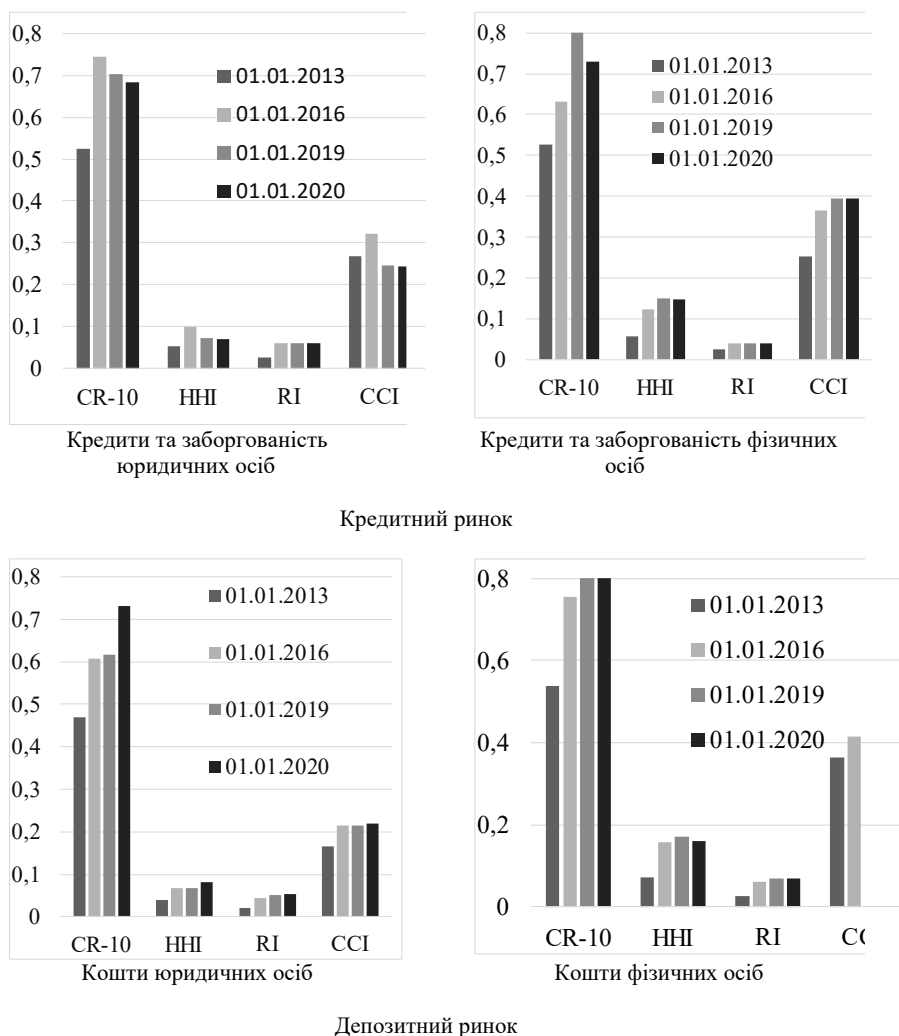

Рис. 1. Динаміка показників концентрації на окремих сегментах банківського ринку України у 2012–2019 рр.

Джерело: складено за даними НБУ [8]

Водночас необхідно зазначити, що роздрібний сегмент є більш концентрованим порівняно з корпоративним як за напрямом кредитування, так і за напрямом залучення коштів. Причому рівень концентрації, на відміну від корпоративного бізнесу, зростає протягом усього досліджуваного періоду. Відповідно до значення ННІ, роздрібний сегмент банківського ринку України є помірно концентрованим, проте за умови збереження динаміки показника наближається до високого рівня концентрації (ННІ>0,18).

Значення індексу Розенблюта та загального індексу концентрації підтверджують такі тенденції: зменшення концентрації за останні три роки в корпоративному сегменті ринку та перманентне зростання у роздрібному сегменті ринку. Варто зауважити, що на загальний індекс концентрації здійснює значний вплив частка банку-лідера: значення індексу вказує на високу концентрацію у вітчизняному банківському секторі у роздрібному сегменті ринку (частка «Приватбанку» перевищує 30% за кредитами та депозитами фізичних осіб).

Інша група показників – індекси Ганнаха та Кея (формула 5), U-індекс (формула 6) та індекс Хауса (формула 7) – дає змогу порівняти вплив малих та найбільших банків на ринкову концентрацію завдяки маніпулюванню ступенем (α чи a) частки ринку окремих банків [6, с. 11–15].

$$HKI = \left(\sum_{i=1}^n s_i^\alpha \right)^{\frac{1}{1-\alpha}}; \quad (5)$$

$$\alpha > 0; \alpha \neq 1$$

$$U = \left(\sum_{i=1}^n s_i (s_i n^{(a-1)/a})^a \right) \quad (6)$$

$$H_m(\alpha, \{s_i\}) = \sum_{i=1}^n s_i^{2 - (m/m - s_i)^\alpha} \quad (7)$$

де HKI – індекс Ганнаха та Кея; U – U-індекс; H_m – індекс Хауса; a та α – показники ступеня, які дають змогу порівняти вплив малих та великих банків на значення індексів.

Для наочного відображення отриманих результатів у дослідженні побудовано криву індексу Ганнаха та Кея станом на початок 2020 року (рис. 2).

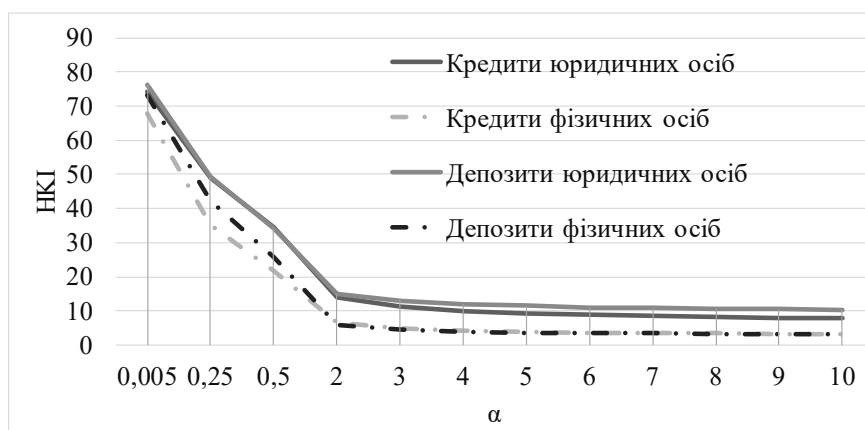

Рис. 2. Індекс Ганнаха та Кея (HKI) для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України станом на початок 2020 року

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

Як видно з рис. 2, врахування впливу малих банків (найменші значення α) за рахунок великої кількості банківських установ у галузі приводить до майже однакового рівня концентрації на всіх сегментах, однак збільшення α спричиняє зниження показника. Коли $\alpha \rightarrow 0$, то значення індексу наближається до кількості банків у галузі; коли $\alpha \rightarrow \infty$, то значення індексу наближається до величини, оберненої до ринкової частки банку-лідера. Іншими словами, чим більша концентрація у сегменті ринку, тим меншим буде значення НКІ за зростання величини α . Варто зазначити, що для роздрібною сегменту зниження під час переходу від $\alpha = 0,5$ до $\alpha = 2$ є максимальним порівняно з корпоративним сегментом; водночас за зростання показника α ринкова значущість великих банків на роздрібному сегменті вирівнюється.

U-індекс дає змогу оцінити розбалансованість ринкових часток банків (рис. 3).

Як видно з формули (6), U-індекс віддзеркалює нерівномірність ринкових часток окремих банків та залежить від кількості банків у галузі, а параметр α залежить від імовірності виникнення олігопольної змови.

Відповідно до значень індексу Хауса (рис. 4), корпоративний сегмент банківського ринку є менш уразливим до виникнення олігопольної змови, проте в разі низької ймовірності виникнення такої змови рівень концентрації на окремих сегментах вирівнюється.

До окремої групи показників концентрації відносять Entropy-індекс (формула 8) [7, с. 754], оскільки він передбачає логарифмування ринкової частки банку зі знаком мінус, зменшуючи значущість ринкових часток великих банків та підсилюючи значущість малих. Індекс Лінда [4, с. 71] (формула 9) дає змогу визначити межу олігополії та кількісно пов'язує вимірювання концентрації і структуру ринку.

$$E = - \sum_{i=1}^n s_i \log_2 s_i \quad (8)$$

$$IL = \frac{1}{K(K-1)} \times \sum_{i=1}^n Q_i, \quad (9)$$

$$Q_i = \frac{s_i}{i} \div \frac{s_k}{k-1}$$

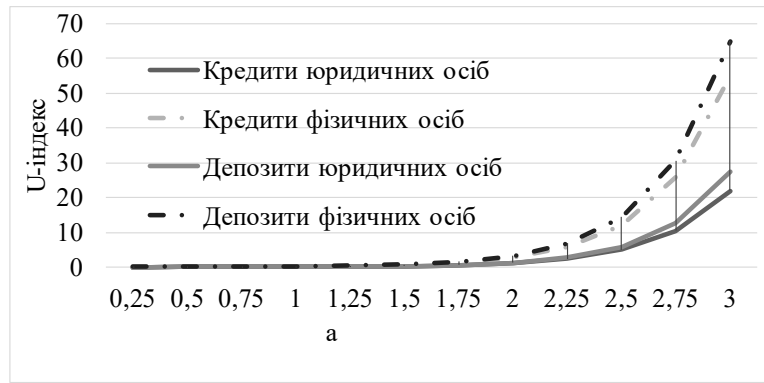

Рис. 3. U-індекс для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України станом на початок 2020 року

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

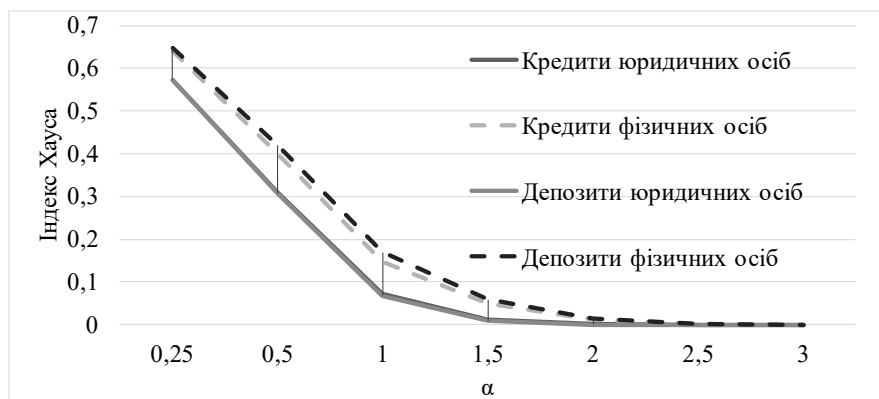

Рис. 4. Індекс Хауса для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України станом на початок 2020 року

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

де E – Entropy-індекс, IL – індекс Лінда; i – кількість конкурентів-лідерів серед кількості великих конкурентів; K – кількість великих конкурентів (від 2 до n); Q_i – співвідношення між середньою часткою ринку i конкурентів та їх часток.

Для аналізу властивостей індексів Entropy та Лінда у дослідженні проведено розрахунки зазначених показників, результати яких наведено на рис. 5.

Максимальне значення Entropy-індексу відповідає ситуації, коли всі банки на ринку мають однакові ринкові частки. В Україні максимальне значення протягом досліджуваного

періоду скорочується з огляду на зменшення кількості банків. Значення Entropy-індексу для корпоративного сегменту ринку більшою мірою наближається до стану рівномірного розподілу (максимальне значення індексу), що загалом підтверджує раніше отримані результати.

Індекс Лінда (табл. 1), дає змогу визначити, чи є ринок олігопольним: якщо $IL_{n+1} > IL_n$, до олігополістів на визначеному сегменті ринку можна віднести найбільші n банків.

В табл. 2 наведено результати розрахунку Індексу Лінда для 10-ти найбільших банків. Станом на початок

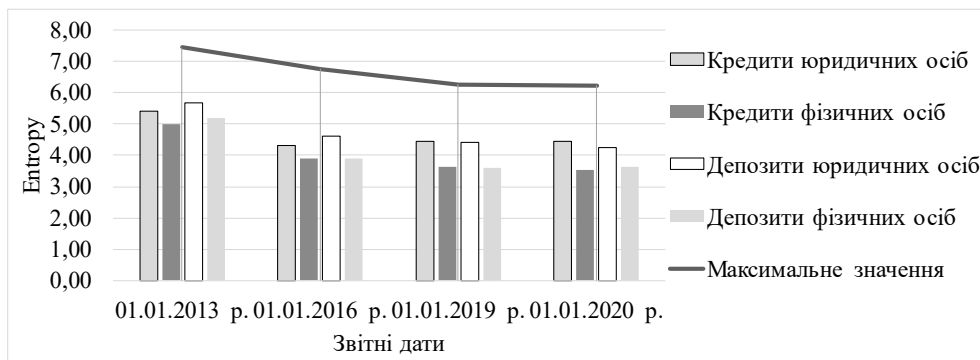

Рис. 5. Динаміка Entropy-індексу банків України у 2012–2019 роках

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

Динаміка індексу Лінда на окремих сегментах банківського ринку для 10-ти найбільших конкурентів у 2012–2019 роках

Дата	Сегмент ринку	Найбільші банки								
		2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 січня 2013 року	Кредити юридичних осіб	0,967	0,656	0,239	0,185	0,113	0,092	0,070	0,057	0,046
	Кредити фізичних осіб	0,767	0,525	0,173	0,104	0,067	0,074	0,062	0,059	0,047
	Депозити юридичних осіб	0,709	0,628	0,246	0,174	0,108	0,080	0,058	0,046	0,036
	Депозити фізичних осіб	1,438	1,237	0,353	0,212	0,134	0,104	0,075	0,059	0,046
1 січня 2016 року	Кредити юридичних осіб	1,216	0,759	0,237	0,176	0,132	0,100	0,079	0,061	0,052
	Кредити фізичних осіб	0,772	0,858	0,297	0,171	0,140	0,123	0,092	0,070	0,063
	Депозити юридичних осіб	0,675	0,421	0,205	0,125	0,096	0,083	0,062	0,046	0,036
	Депозити фізичних осіб	1,285	1,249	0,513	0,314	0,179	0,136	0,103	0,075	0,058
1 січня 2019 року	Кредити юридичних осіб	0,582	0,491	0,162	0,165	0,109	0,082	0,060	0,046	0,038
	Кредити фізичних осіб	1,579	1,141	0,389	0,232	0,136	0,102	0,077	0,060	0,047
	Депозити юридичних осіб	0,502	0,353	0,126	0,091	0,074	0,061	0,046	0,037	0,030
	Депозити фізичних осіб	0,935	1,174	0,452	0,268	0,163	0,134	0,104	0,096	0,092
1 січня 2020 року	Кредити юридичних осіб	0,319	0,064	0,036	0,032	0,002	0,002	0,001	0,001	0,000
	Кредити фізичних осіб	0,419	0,077	0,023	0,030	0,003	0,002	0,001	0,001	0,000
	Депозити юридичних осіб	0,271	0,100	0,022	0,044	0,002	0,002	0,001	0,001	0,000
	Депозити фізичних осіб	0,715	0,074	0,022	0,031	0,003	0,002	0,001	0,001	0,000

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

2013 року жоден із досліджуваних сегментів ринку не можна було віднести до олігополії. Проте станом на 1 січня 2016 року у сегменті кредитування фізичних осіб «Приватбанк» та «Укрсоцбанк» за часткою ринку значно випереджали інші банки. Вже станом на початок 2019 року ринки корпоративного кредитування («Укрексімбанк», «Ощадбанк», «Райффайзен Банк Аваль», «Укргазбанк») та роздрібною залучення ресурсів («Приватбанк», «Альфа-банк») можна вважати олігополістичними. Станом на початок 2020 року корпоративний сегмент банківського ринку України можна віднести до «нечіткої, розмитой» олігополії, адже на ринку залучення домінують АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк» та АБ «Укргазбанк», а на кредитному ринку – АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Альфа-банк» та АБ «Укргазбанк».

Отже, показники концентрації, що розраховані у представленому вище дослідженні, з невеликими розбіжностями свідчать про низьку (корпоративний сегмент) та помірну (роздрібний сегмент) концентрацію вітчизняного банківського ринку. У результаті проведеного аналізу виявлено тенденцію до змін сконцентрованості окремих ринків банківських продуктів та послуг: ринок послуг, що пропонуються фізичним особам, є більш концентрованим порівняно з корпоративним сегментом ринку, хоча концентрація на корпоративному сегменті також зростає. Значення показників концентрації характеризують зосередження фінансових активів на окремих сегментах банківського ринку, водночас не дають можливості дійти остаточних висновків щодо конкурентної боротьби на окремих ринках. Навіть висококонцентровані ринки не виключають конкурентного змагання між найбільшими банками. Вирішити ці завдання дає змогу моделювання витрат банків та їх ринкових часток чи доходності, що, на нашу думку, визначає необхідність аналізу інтенсивності конкурентного змагання на ринку. Варто зауважити, що найбільшого поширення для оцінювання конкуренції у банківській галузі набули такі показники:

- Н-статистика;
- Індекс Лернера;
- Індикатор Буна (Boone).

Зазначені індикатори базуються на моделюванні витрат, доходності або ціни й ринкової частки. Основними неструктурними моделями є моделі, які запропоновані такими дослідниками, як Бреснахан та Лай (Bresnahan, Lau, 1982 рік), Панзар та Россе (Panzar, Rosse, 1987 рік), Івата (Iwata, 1974 рік). Модель «Panzar-Rosse» найбільш точно та адекватно описує процеси формування конкурентного середовища на банківському ринку України, оскільки оцінює чутливість доходу банку до зміни вартості банківських ресурсів. Задля цього оцінюється рівняння доходу на рівні окремого банку, яке пов'язує сукупний дохід банку (залежна змінна) зі складовими частинами банківських продуктів та послуг, ціною банківських ресурсів [6]:

$$\ln(\text{INTR}_{it}) = \pm \sum_f^2 \ln(P_{f,it}) + \sum_k^3 X_{k,it} + \varepsilon_{it}, \quad (10)$$

де INTR_{it} – відношення сукупного процентного доходу до сукупних активів банку i ; $P_{f,it}$ і $X_{k,it}$ – ціни чинників або ресурсів f , контрольної змінної k банка i .

Тестується Н-статистика, яка вимірює еластичність доходу відносно цін чинників виробництва: $H = \Sigma \beta f$.

Залежно від значень Н-статистики можна зробити висновок про конкурентну структуру галузі (тип ринку):

- при $H = 1$ галузь абсолютно конкурентна: зростання цін чинників підвищує граничні витрати й граничний дохід на однакову величину, рівну зростанню первинних витрат;
- при $H \leq 0$ галузь монополна: зростання цін чинників підвищує граничні витрати, знижує рівноважний випуск і сукупний дохід;
- при $0 < H < 1$ галузь відповідає монополістичній конкуренції.

Індекс Лернера визначає міру ринкової влади на банківському ринку. Він порівнює вихідні ціни та граничні витрати. Збільшення індексу Лернера свідчить

Динаміка показників оцінки конкуренції на банківському ринку України у 2012–2017 роках

Роки	Показники		
	Н-статистика	Індекс Лернера	Індикатора Буна
2012	0,64	0,21	-0,05
2013	0,65	0,23	-0,2
2014	0,69	0,11	-0,72
2015	0,68	0,14	0,09
2016	0,83	0,32	0,12
2017	0,82	0,36	0,09
2012-2014			
2015-2017			
2012-2017			

Джерело: складено за даними джерела [9]

про погіршення конкурентної поведінки фінансових посередників.

Індекс Лернера, формалізований у 1934 році А. Лернером, описує ринкову владу фірми та визначається таким чином:

$$L = \frac{P - MC}{P}, \quad (11)$$

де L – індекс Лернера; MC – граничні витрати; P – ціна.

Індекс коливається від 1 до 0, більше значення означає більшу ринкову владу. Для абсолютної конкуренції фірми (де $P = MC$) $L = 0$; така фірма не має ринкової сили. Коли $MC = 0$, індекс Лернера дорівнює одиниці, що свідчить про наявність монопольної влади.

Індикатор Буна – це міра ступеня конкуренції на основі ефективності прибутку на банківському ринку. Він розраховується як еластичність ринкової частки до граничних витрат. Зростання індикатора означає погіршення конкурентоспроможності фінансових посередників. Розраховується він таким чином:

$$\ln P_i = a + b \ln MC_i, \quad (12)$$

де P_i – прибуток окремого банку; MC_i – граничні витрати окремого банку; b – показник еластичності (індикатор Буна).

Очікується, що прибуток банків з нижчими граничними витратами збільшиться, отже, β передбачається негативним. Чим сильніше конкуренція, тим сильніше цей ефект, тим більше (за модулем) негативне значення індикатора Буна. Динаміка показників оцінки конкуренції на банківському ринку України представлена в табл. 2.

Динаміка Н-статистики свідчить про наявність на банківському ринку України монополістичної конкуренції, однак зростання показника свідчить про те, що рівень конкуренції підвищується протягом 2012–2014 років, 2015–2017 років та загалом за період.

Зміни індикатора Буна підтверджують підсилення конкурентної боротьби у 2012–2014 роках. Проте значення показника у 2015–2017 роки свідчить про те, що банки з більшими граничними витратами отримують більший прибуток, а така ситуація відображає посилення ринкової влади банків та зменшення інтенсивності конкурентної боротьби.

Індекс Лернера подібний до розрахунку до індикатора Буна, оскільки пов'язує граничні витрати й ціну, в яку закладено прибуток. Виходячи з динаміки індексу Лернера, доходимо висновку щодо підсилення ринкової

влади найбільших учасників, проте значення індексу ще не наближується до 1, тому банківський ринок України не може бути охарактеризований як монопольний.

Варто зауважити, що значення й динаміка представлених у табл. 2 показників, є неоднозначними, а подекуди й суперечливими. Зазначене потребує оцінювання додаткових показників для оцінювання конкурентної боротьби. Інтенсивність конкуренції залежить від концентрації, динаміки та рентабельності ринку.

За наявності швидких темпів розвитку фінансового ринку протиріччя між конкуруючими організаціями нівелюються за рахунок їх задоволеності прискореним ростом бізнесу. Оскільки в цьому разі нарощення обсягів окремого банку відбувається не за рахунок перерозподілу наявної частки ринку серед конкурентів, а за рахунок збільшення попиту, конкуренція зменшується. У стані стагнації ринку боротьба за нього зростає, а інтенсивність конкуренції наближується до максимуму.

Високе значення показника рентабельності характеризує ситуацію перевищення попиту над пропозицією на ринку, відповідно, інтенсивність конкуренції в таких умовах мінімальна. Однак високий рівень показника рентабельності ринку робить його привабливим для потенційних конкурентів, що приведе до зростання інтенсивності конкурентної боротьби. Зі збільшенням кількості учасників ринку зростає роль нецінової конкуренції, створюються умови, коли за незначного рівня рентабельності спостерігається висока інтенсивність конкуренції.

Для порівняння рівня конкурентної боротьби в дослідженні використані такі показники: для оцінювання динаміки ринку – проста середня змін депозитного й кредитного портфелів сегменту; для оцінювання рентабельності – показник процентного спреда (рис. 6).

Як засвідчують дані рис. 6, найбільш прибутковим і таким, що відносно швидко зростає, є роздрібний сегмент банківського ринку. Проте його частка в кредитному портфелі банків нині є відносно незначною.

Динаміка корпоративного сегменту ринку лише на дві останні звітні дати є позитивною, а прибутковість сегменту є значно нижчою порівняно з роздрібним бізнесом. Зазначене свідчить про те, що рівень конкурентної боротьби на корпоративному сегменті ринку є значно вищим порівняно з роздрібним. З одного боку, таке зростання конкуренції у корпоративному сегменті пояснюється значними кредитними ризиками, які для роз-

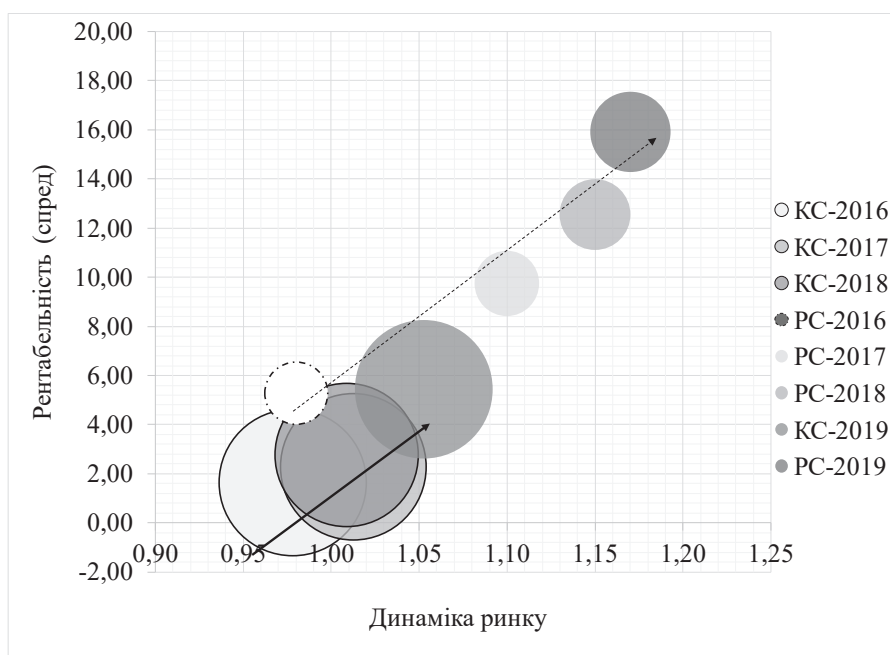

Рис. 6. Динаміка показників, які характеризують інтенсивність конкурентної боротьби на окремих сегментах банківського ринку у 2016–2019 роках

Умовні позначення: КС – корпоративний сегмент; РС – роздрібний сегмент; Розмір індикатора – частка в портфелі

Джерело: власна розробка за даними НБУ [8]

дрібною сегменту значно вищі; з іншого боку, нині, коли платоспроможність позичальників – фізичних осіб частково відновилася, зростає ймовірність переходу банків з корпоративного на роздрібний сегмент. Варто зауважити, що частка роздрібною кредитування в портфелях банків зростає (з 15,5% до 25,4% станом на початок 2020 року).

Висновки. Отже, корпоративний сегмент банківського ринку України є менш концентрованим порівняно з роздрібним, проте за умови низької ймовірності олігопольної змови різниця у рівні концентрації є незначною.

Значення й динаміка показників конкуренції є неоднозначною, проте загалом свідчить про збільшення її

рівня, незважаючи на скорочення кількості банків на ринку й зростання його сконцентрованості.

Враховуючи динаміку ринку та його рентабельність, доходимо висновку стосовно високого рівня конкурентної боротьби саме в корпоративному сегменті банківського бізнесу. Така ситуація може привести до подальшого розвитку роздрібною кредитування та погіршення стандартів кредитування загалом. Саме тому в умовах, коли фінансової стабільності на банківському ринку повною мірою не досягнуто, банкам варто дотримуватися стратегічних орієнтирів на засадах пріоритетності якості й низького рівня ризику порівняно з рентабельністю.

Список використаних джерел:

1. Версаль Н. Вплив фінансової кризи 2008–2009 рр. на структуру банківського сектору України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 12. С. 6–11.
2. Корнилюк Р., Рашкован В. Концентрація банківської системи України: міфи та факти. *Вісник НБУ*. 2015. № 234. С. 6–38.
3. Пол А. Самуельсон, Вільям Д. Нордгауз. Мікроекономіка / пер. з англ. за ред. С. Панчишина. Київ: Основи, 1998. 675 с.
4. Самойлов А., Бачалов Г. Банковская конкуренция. Москва: Экзамен, 2002. 256 с.
5. Hovart J. Suggestion for a Comprehensive Measure of Concentration. *Southern Economic Journal*. 1970. № 36. P. 446–452.
6. Bikker J.A., Haaf K. Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: a Revue of the Literature. *Economic and Financial Modeling*. 2002. Summer. 46 p.
7. Marfels C. Absolute and Relative Measures of Concentration. *Kyklos*. 1971. № 24. P. 753–766.
8. Згруповані балансові залишки. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення: 01.12.2020).
9. Статистичні дані Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog> (дата звернення: 01.12.2020).

References:

1. Versal N. (2015) Vplyv finansovoyi kryzy 2008–2009 rr. na strukturu bankivs'koho sektoru Ukrainy [The impact of the financial crisis of 2008–2009 on the structure of the banking sector of Ukraine]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, issue 12, pp. 6–11.
2. Kornilyuk R., Rashkovan V. (2015) Kontsentratsiya bankivs'koyi systemy Ukrainy: mify ta fakty [Concentration of the banking system of Ukraine: myths and facts]. *Bulletin of the NBU*, vol. 234, pp. 6–38.

3. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus (1998) *Microeconomics*. Translated. from English. Kyiv: Osnovy, 675 p. (in Ukrainian).
4. Samoilov G., Bachalov A. (2002) *Bankovskaya konkurenciya* [Banking competition]. Moscow: Ekzamen, 256 p. (in Russian)
5. Hovart J. (1970) Suggestion for a Comprehensive Measure of Concentration. *Southern Economic Journal*, vol. 36, pp. 446–452.
6. Jakob A. Bikker, Katharina Haaf (2002) Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: a Review of the Literature. *Economic and Financial Modeling*, vol. 6, 46 p.
7. Marfels C. (1971) Absolute and Relative Measures of Concentration. *Kyklos*, vol. 24, pp. 753–766.
8. Zhrypovani balansovi zalysky [Aggregated outstanding amounts on balance sheet accounts of the Ukrainian banks]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2> (accessed 01 December 2020).
9. World Bank statistics. Available at: <https://data.worldbank.org/data-catalog> (accessed 01 December 2020).